

MAAHANMUUTTAJIEN ÄIDINKIELI
SOMALIN KIELEN OPETUSSUUNNITELMA

Kopla 16.6.2005

Opetuksen lähtökohdat

Maahanmuuttajien äidinkielen opetuksella tuetaan oppilaan ajattelun ja kielenkäyttötaitojen, itseilmaisuuden ja viestinnän kehittymistä sekä persoonallisuuden kasvua. Oman äidinkielen opetus luo osaltaan pohjaa toiminnalliselle kaksikielisuudelle. Oman äidinkielen avulla oppilas säilyttää yhteyden kielelliseen kulttuuriinsa. Sen opetuksella voidaan tukea myös eri oppiaineiden opiskelua.

Opetuksen tavoitteiden lähtökohtina ovat oppilaan ikä, aikaisempi opetus sekä kodin ja muun ympäristön tarjoama tuki äidinkielen kehittymiselle. Ne voidaan määrittää tason tai vuosiluokkien perusteella.

Oman äidinkielen opetus on perusopetusta täydentävää opetusta, jota säätelee Opetushallituksen suositus (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004).

Opetusjärjestelyt

Maahanmuuttajien äidinkielen opetuksen suunnitelma on laadittu kahden viikotunnin vuosittaiseen äidinkielen opiskeluun. Tuntimäärä ja opiskelu vieraassa kieliympäristössä asettavat rajoituksia omaksuttavan aineksen laajuudelle.

Opetuksessa käytetään eri ikäkausille ja kulloinkin opetettavaan ainekseen soveltuvia työtapoja, jotka antavat myös elämyksiä ja innostusta oppimiseen. Joissakin kielissä voi olla rajatut mahdollisuudet saada kirjallista oppimateriaalia, jolloin työtavan valinnalla ja opettajan omalla halulla tuottaa oppimateriaalia on keskeinen merkitys.

Äidinkielen opetuksen suunnitelmasta ja järjestämisestä tulee antaa tietoa huoltajille. Yhteistyö huoltajien kanssa tukee oppilaan tavoitteellista oppimista ja motivoitumista oman äidinkielen opiskeluun.

Somalin kielen opetuksen ja kielen ominaispiirteitä

Somalin kieli luokitellaan kussiittiseksi afroaasialaisen kielikunnan kieleksi, jota puhutaan Itä-Afrikassa. Somalin kieltä puhutaan Somalian lisäksi Djiboutissa, Keniassa ja Etiopiassa, joissa asuu paljon somaliväestöä. Somalin kieltä kirjoitetaan paljolti samoin kuin suomen kieltä lukuun ottamatta muutamaa kirjainta, jotka äännetään eri tavalla. Somalin kielessä on viisi vokaalia, jotka voivat yhtyä i- ja u-loppuisiksi diftongeiksi. Vokaalivaraston kahdentaa vokaalisointu, niin että jokaisesta vokaalista on kaksi varianttia. Suomen ja somalin kielelle yhteistä on pitkien ja lyhyiden vokaalien esiintyminen sekä (jossain määrin) vokaalisointu. Somalin kielessä on huomattavasti enemmän konsonantteja kuin suomen kielessä. Sanat päättyvät usein konsonanttiin. Konsonanttien kesto voi vaihdella. Korostus, prosodia, on tärkeä kieliopillinen osa, koska se voi vaikuttaa sanan merkitykseen.

Kieli pohjautuu yksitavuisiin ja kaksitavuisiin sanavartaloihin. Näihin voidaan liittää erilaisia johtimia ja päätteitä. Kielen kahden pääkategorian: substantiivien ja verbien, ympärille rakennetaan laajemmat yksiköt. Verbilausekkeen täydentämiseen vaaditaan ns. indikaattoreita ja fokusoijia. Somalin kielessä on kaksi sukua: maskuliini ja feminiini. Suvun tunnistaa päätteiden alkukonsonantista ja verbien taivutuksesta. Somalin kielessä on rikas sanavarasto, jossa on paljon synonyymeja. Lainasanoja on tullut pääosin arabiasta,

persiasta, suahilista, amharista, ranskasta, englannista ja italiasta. Somalin kielessä on muutamia murteita, jotka lähinnä erottaa toisistaan joidenkin äänteiden lausuminen, mutta jonkin verran eroavat myös sanasto ja kielioppi.

TASO 1 (VUOSILUOKAT 1–2)

TAVOITTEET

Oppilas oppii:

- ääntämään somalin kieltä ymmärrettävästi
- selviytymään ikätason vaatimissa puhetilanteissa
- kertomaan itsestään, lähipiiristään ja ympäristöstään
- vastaamaan itseään koskeviin kysymyksiin ja kertomaan koulutyöhönsä liittyvistä asioista
- tuntemaan kaikki kirjaimet ja ääntämään ne oikein
- lukemisen ja kirjoittamisen perustekniikat sekä vahvistamaan luku- ja kirjoitustaitoaan
- tunnistamaan vokaalien ja konsonanttien erot
- tunnistamaan suomen ja somalin kielen kirjainten erot (ja somalinkieliset kirjaimet kuten SH, DH ja KH)
- muodostamaan kirjaimista tavuja ja sanoja
- somalialaista tapakulttuuria
- arvostamaan sekä somalialaista että muita kulttuureita.

KESKEISET SISÄLLÖT

Puhuminen ja kuunteleminen

- Sanavaraston kartuttaminen
- somalinkielisten sanojen erottaminen lainasanojen joukosta
- puheviestinnän perusasioiden harjoittelu; tervehtiminen, toivotukset, esittäytyminen, kiittäminen, anteeksipyyttäminen
- omien tarpeiden, tietojen, mielipiteiden ja tunteiden ilmaisemisen harjoittelu
- kuullun ymmärtämisen harjoittelu
- toisen mielipiteen kuunteleminen ja arvostaminen
- oppilaiden kannustaminen omaan luovaan ilmaisuun (kuva- ja tarinankerronta)
- eri oppiaineiden, ikätasoa vastaavan käsitteistön opettaminen somalin kielellä
- ikätasoa vastaavasti eri oppiaineiden käsitteistö somalin kiellä
- somalialaiset kertomukset ja runot
- somalialaisiin merkkihenkilöihin tutustuminen.

Lukeminen ja kirjallisuus

- Aakkosten, vokaalien ja konsonanttien harjoittelu
- samankaltaisten kirjainten kuten KH/Q, K/G, W/U, D/T, X/H, J/Y, I/Y jne. erottelu
- lukemisen perusteiden opettelu
- luetun ymmärtämisen harjoittelu ikäkaudelle sopivien, erityyppisten tekstien avulla.

Kirjoittaminen

- Kirjoittamisen perusteiden opettelu
- toisto- ja sanelukirjoittaminen
- yksinkertaisen lauserakenteen harjoittelu
- viestin laatiminen ystävälle/opettajalle.

Kielentuntemus

- Ikäkautta vastaavan kielitiedon opiskeleminen.

Kulttuurintuntemus ja kieli-identiteetti

- Ikäkauden ja kielitaidon mukaiseen kirjallisuuteen tutustuminen
- oman maan runous-, kertomus- ja kulttuuriperinteeseen tutustuminen
- omaan kulttuuriin kuuluvaan sanattomaan viestintään tutustuminen (ilmeet, eleet, jne.)
- keskusteleminen kuvien ja esineiden pohjalta eri tavoista (esim. tervehtiminen, pukeutuminen, ruokailu, juhlat)
- suomalaiseen ja muiden maiden tapakulttuuriin tutustuminen.

TASO 2 (VUOSILUOKAT 3-5)

TAVOITTEET

Oppilas oppii:

- ilmaisemaan ajatuksiaan sekä suullisesti että kirjallisesti
- lukemaan ja ymmärtämään erilaisia tekstejä
- somalin kielen kieliopin perusteita
- erottelemaan maskuliinisia ja feminiinisiä artikkeleita
- tuntemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja
- tuntemaan ikäkaudelleen soveltuvaa kirjallisuutta
- tietämään, että Somalian eri osissa puhutaan eri tavalla
- tuntemaan muiden maiden kulttuureita.

KESKEISET SISÄLLÖT

Puhuminen ja kuunteleminen

- Asiointitilanteiden harjoittelu
- omien mielipiteiden perustelemisen harjoittelu
- yleiskielen ja puhutun kielen väliseen eroon tutustuminen
- rakentavan ja muut huomioonottavan keskustelun harjoittelu
- sanavaraston syventäminen lähtökohtana eri oppiaineet
- suullisten esitysten harjoittelu
- ääntämiseltään samankaltaisten sanojen erottaminen.

Lukeminen ja kirjallisuus

- Eri oppiaineiden, omakielisen, ikätasoa vastaavan käsitteistön opettelu
- kirjaston ja Internetin somalinkieliseen aineistoon tutustuminen.

Kirjoittaminen

- Sanelu- ja toistokirjoittaminen
- somalin kielen oikeinkirjoituksen harjoittelu
- erilaisten omakielisten kirjoitelmien laatiminen
- oman tuotoksen arvioiminen ja korjaaminen opettajan ohjeitten mukaisesti.

Kielentuntemus

- Ikäkautta vastaavan kielitiedon opiskeleminen (verbit, adjektiivit, adverbit, kaksoiskonsonantit, maskuliinisten ja feminiinisten artikkeleiden erottaminen suullisesti)
- kirjoitetun ja puhutun kielen eroihin tutustuminen.

Kulttuurintuntemus ja kieli-identiteetti

- Omaan kulttuuriin, historiaan ja somalialaiseen arvomaailmaan tutustuminen
- ikäkauden ja kielitaidon mukaiseen kirjallisuuteen ja kertomusperinteeseen tutustuminen
- somalialaisen tapakulttuurin tuntemuksen syventäminen
- muiden maiden kulttuureihin tutustuminen.

TASO 3 (VUOSILUOKAT 6–9)

TAVOITTEET

Oppilas oppii:

- kirjoittamaan ymmärrettävää ja lähes virheetöntä kieltä
- tuntemaan somalin kielen rakenteet, sanojen väliset suhteet, fraaseja ja idiomeja
- suunnittelemaan ja tuottamaan yhtenäisen, jäsennellyn kirjoituksen
- pitämään esitelmiä ja alustuksia sekä koulussa että sen ulkopuolella
- kehittämään kielitaitoaan ja kielellistä tietoisuuttaan kuuntelemalla/lukemalla
- tuntemaan viestinnän eri muotoja ja hyödyntämään niitä
- käyttämään kieltä tarkoituksenmukaisesti ja tilanteen vaatimalla tavalla
- vertailemaan eri maiden kulttuuria (esim. tapoja, kirjallisuutta jne.)
- ymmärtämään kaksikielisyyden merkityksen omalle kehitykselleen.

KESKEISET SISÄLLÖT

Puhuminen ja kuunteleminen

- Kuullun ymmärtämisen kehittäminen
- keskustelutaidon harjoittelu ja syventäminen
- erilaisten tilanteeseen sopivien puhemuotojen harjoittelu
- puheviestinnän ja vuorovaikutustaitojen strategioiden harjoittelu: keskustelun aloittaminen, jatkaminen ja lopettaminen.

Lukeminen ja kirjallisuus

- Tekstinymmärtämisen harjaannuttaminen
- itsenäisen tiedonhankinnan opetteleminen
- somalinkielisiin verkkosivuihin tutustuttaminen.

Kirjoittaminen

- Muistiinpanotekniikan harjoittelu
- kirjoitustaidon vahvistaminen erityyppisten tekstien avulla.

Kielentuntemus

- Ikäkautta vastaavan kielitiedon syventäminen
- somalin kielen murteisiin tutustuminen
- oman tuotoksen arvioiminen
- ikätasolle soveltuvan kirjallisuuden lukeminen
- oman kielitaidon aktiiviseen kehittämiseen rohkaiseminen.

Kulttuurintuntemus ja kieli-identiteetti

- Somalinkielisen kirjallisuuden ja kansanperinteen tunteminen
- somalialaisen kulttuuri-identiteetin vahvistaminen
- Somalian maantiedon ja historian tuntemisen syventäminen
- Somalian lähialueen historian tunteminen

- somalialaisen, suomalaisen ja muiden kulttuurien vertaaminen.

ARVIOINNIN PERIAATTEET

Maahanmuuttajien äidinkielen arviointi perustuu sekä opetussuunnitelmassa asetettuihin tavoitteisiin että oppilaan henkilökohtaisiin oppimistavoitteisiin. Arvioinnin tehtävänä on antaa oppilaalle realistinen kuva omasta osaamisestaan ja edistymisestään oppimisen eri osa-alueilla sekä tukea itsearviointitaitojensa kehittymistä. Arvioinnin tulee olla luonteeltaan ohjaavaa ja kannustavaa.

Arvioinnissa tärkeää on opettajan antama jatkuva palaute ja yhteistyö huoltajien kanssa. Oppilaalle ja hänen huoltajalleen annetaan etukäteen tietoa arvioinnin perusteista sekä pyydettyessä selvitetään jälkikäteen, miten niitä on arvioinnissa sovellettu. Oppiaineen arviointi perustuu mm. tuntityöskentelyyn, kotitehtävien tekemiseen, kokeisiin, vihkotyöhön, portfolioihin ja projektitöihin.

Oppilaalle annetaan lukuvuoden päättyessä erillinen todistus maahanmuuttajien äidinkielen opetukseen osallistumisesta. Vuosiluokkien 1–6 arviointi on sanallista. Vuosiluokilla 7–9 annetaan sekä sanallinen että numeerinen arviointi. Numeroarviointi kuvaa osaamisen tasoa. Opetussuunnitelmassa on määritelty vertailukohdaksi hyvän osaamisen kuvaus arvosanalle kahdeksan (8). Myös päättöarvioinnista annetaan erillinen todistus. Päättöarviointi perustuu hyvän osaamisen kuvaukseen. Päättöarvioinnin tulee olla valtakunnallisesti vertailukelpoista.

KUVAUS OPPILAAN HYVÄSTÄ OSAAMISESTA PERUSOPETUKSEN PÄÄTTYESSÄ

Käytettäessä kuvausta oppilaan hyvästä osaamisesta tulee ottaa huomioon, että oppilaiden äidinkielen taidot vaihtelevat suuresti sen mukaan, miten kauan he ovat viettäneet aikaa omakielisessä ympäristössä ja miten paljon he ovat saaneet oman kielensä opetusta. Lisäksi on otettava huomioon myös se, että eri kielissä on monia sellaisia erityispiirteitä, joilla on erilaisia ja erilaajuisia vaikutuksia taitojen kehittymiseen. Tällaisia ovat esimerkiksi kirjoitusjärjestelmä, jonka oppimiseen voi joissakin kielissä mennä useita vuosia, puhe- ja kirjakielen erot, kirjakielen tilanne yleensäkin sekä saman kielen eri variantit.

Kuvaus oppilaan hyvästä osaamisesta on laadittu yhteiseksi pohjaksi kunnissa ja kouluissa laadittaville eri kielten opetuksen suunnitelmille. Niissä tulee ottaa huomioon kunkin kielen ominaisuudet.

Puhuminen ja kuunteleminen

Oppilas

- pystyy ilmaisemaan itseään sujuvasti ja ymmärrettävästi arkipäivän viestintätilanteissa
- osaa loogisesti edeten kertoa omin sanoin esimerkiksi jonkin kuulemansa kertomuksen
- pystyy seuraamaan keskustelua, osaa kuunnella muita ja ottaa osaa keskusteluun
- tuntee oman kielensä puheen keskeiset sosiaaliset säännöt, esimerkiksi keskustelutavat nuorten ja aikuisten välillä sekä kielellisen kohteliaisuuden keinot.

Lukeminen ja kirjallisuus

Oppilas

- on saavuttanut oman kielensä ominaisuuksiin nähden sujuvan peruslukutaidon

- osaa tehdä huomioita kertomuksen juonesta, henkilöistä, ajan ja ympäristön kuvauksesta, kielestä ja keskeisistä ajatuksista
- lukee ja ymmärtää erityyppisiä asiatekstejä, kuten oppikirja- ja lehtitekstejä, ja osaa tiivistää sisällöstä pääasiat
- on kiinnostunut lukemisesta; hän lukee myös koulutuntien ulkopuolella, jos kirjallisuutta on saatavilla
- osaa hakea ja käyttää omakielisiä tietolähteitä, esimerkiksi (sana)kirjoja ja tietoverkkoja.

Kirjoittaminen

Oppilas

- hallitsee oman kielensä ominaisuuksiin nähden riittävän hyvin oikeinkirjoituksen perussäännöt
- kirjoittaa ymmärrettävästi tutuista aiheista
- osoittaa kirjoitelmissaan hallitsevansa kirjoitettuun kieleen kuuluvat rakenteet
- osaa laatia erilaisia tekstejä, kuten kirjeitä, mielipidetekstejä ja kertomuksia oman kulttuurinsa viestintätraditiota noudattaen.

Kielentuntemus

Oppilas

- tuntee äidinkiелensä keskeiset rakenteet ja ominaispiirteet
- pystyy vertailemaan oman kielensä piirteitä suomen tai ruotsin kieleen
- osaa erottaa kirjakielen ja puhekielen toisistaan
- tuntee oman kielensä historiaa ja kielisukulaisuussuhteita
- on kiinnostunut äidinkielestään ja omasta kielitaustastaan ja pyrkii parantamaan äidinkielen taitoaan.

Kulttuurintuntemus ja kieli-identiteetti

Oppilas

- tuntee oman kulttuuriyhteisönsä tapoja ja perinteitä ja pystyy vertaamaan niitä muiden kulttuureiden tapoihin
- tietää perusasiat kansansa historiasta ja sen asuinalueista
- tuntee mahdollisuuksien mukaan kulttuuriyhteisönsä kaunokirjallisia ja muita taiteellisia teoksia, keskeisiä kirjailijoita sekä kerrottua tarina- ja tietoperinnettä
- ymmärtää äidinkielen merkityksen identiteetin kehittämisessä ja arvostaa äidinkieltään ja kulttuuriaan sekä myös muita kieliä ja kulttuureita.